

ספרים

פני העברית ולימודה בתפוצות ובארץ

נאוה נבו ועלית אולשטיין (עורכות)

השפה בעידן הגלובליזציה

סדרת 'עיונים בחינוך היהודי', כרך יב
מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשס"ח

ספר זה הוא מקבץ עשיר ומגוון של הרצאות שנישאו בכנס בינלאומי שנערך בספטמבר 2004. את הכנס יזמו וערכו המרכז לחינוך יהודי על שם מלטון באוניברסיטה העברית בירושלים והמחלקה לחינוך יהודי-ציוני בסוכנות היהודית.

היבטים תרבותיים, חברתיים ולשוניים

בספר שלושה שערים.

בשער הראשון נבחנת העברית מהיבטים תרבותיים, חברתיים ולשוניים. כותבים שונים מתארים את המציאות החדשה שבה העברית הישראלית נלמדת כשפה היהודית העיקרית בבתי הספר בתפוצות, והיא בגדר גורם תרבותי מאחד בין ישראל ליהדות התפוצות. מאמר חשוב בשער זה הוא פרי עטו של נשיא האקדמיה ללשון העברית, פרופ' מ' בר-אשר, הדין בשאלה 'איזו עברית ללמד באוניברסיטאות באירופה ובאמריקה?'. הוא פורש את משנתו שלפיה מן הראוי להתחיל דווקא בהוראת העברית הקלסית (העברית המקראית והעברית של לשון המשנה), שכן היא הבסיס להבנת מבנה ומילונה של העברית המודרנית.

מאמר מדעי חשוב אחר בשער זה כתבה פרופ' א' רודריג שורצולד הדנה ב'מגמות בעברית בת זמננו' בעקבות השפעות של שפות זרות ותרבויות אחרות. היא מצביעה על השינויים המתחוללים בשפה בכל היבטים הלשוניים - הפונולוגי, הצורני, התחבירי, המילוני והסמנטי.

בתחום המילונאות חשוב מאמרו של פרופ' ר' ניר הדין ב'השפעות סוציו-לשוניות על הלקסיקוגרפיה בדורנו'. הוא עומד במאמרו על התמורות המתחוללות במילונאות העברית הנוטה לעבור מגישה פוסקנית לגישה תיאורית.

דיון עקרוני ומעשי בתופעת הדו-לשוניות ימצא הקורא במאמרו של ד"ר נ' נבו ופרופ' ע' אולשטיין הדנות ב'דו-לשוניות - סיכויים וסיכונים'. הן מציעות מודל למדיניות לשונית שתתאים לצרכיה של חברה רב-לשונית ורב-תרבותית. מדיניות זו צריכה לעודד מצד אחד שליטה מלאה בשפת המדינה ומצד אחר להביא את דוברי העברית לשליטה ברמה מספיקה בלשונות אחרות. כמו-כן צריכה מדיניות זו לתמוך בחינוך דו-לשוני של דוברי לשונות אחרות החיים בארץ, באופן שלא יגרום להם לאבד את היכולת להתבטא בשפת-האם שלהם ולהבינה.

מאמרה של פרופ' ש' בלום-קולקה עוסק ב'פיתוח תוכניות לימודים בשפת אם ובשפה שנייה'. היא מציגה את הבסיס התאורטי להשגת כשירות לשונית ותקשורתית על-פי תורת הפרגמטיקה וחקר השיח. כמו-כן היא מציגה את העקרונות הדידקטיים העומדים מאחורי תוכנית לחינוך לשוני בעברית כשפה ראשונה - שפה, ספרות ותרבות (תשס"ג) ותוכנית להוראת עברית לילדים עולים

(בהכנה). היא מדגישה כי התוכנית להוראת עברית כשפה שנייה מכירה בערכה של הרב-תרבותיות ובצורך של הילד המהגר בתמיכה במהלך רכישת השפה החדשה.

הוראת העברית בתפוצות ובמגזר הערבי בישראל

בשער השני של הספר מוצגות תוכניות לימודים חדשות להוראת העברית בתפוצות, החל בגיל הרך וכלה בחטיבת הביניים והחטיבה העליונה. כמו כן מוצגות תוכניות להוראת העברית במגזר הערבי בישראל.

ט' שמעון וש' פירלס מציגים את תוכנית 'תל עם' שעיקרה לימוד העברית כשפת מורשת, לאמור: הוראת העברית כשפה תקשורתית בשילוב עם לימודי יהדות. **נ' נבו** עוסקת בתוכנית 'ניצנים' לגיל הרך שמטרתה להביא את הילד להתנסויות חיוביות בשפה שייצרו אצלו יחס אוהד כלפיה. **מ' אואן, נ' ברס ור' בן-ארי** מציגות את התוכנית 'חברים בעברית' להוראת העברית בתפוצות בבית הספר היסודי. מאמרה של ה' **קובלינר** פורש את תוכנית 'נטע' (נוער לטובת העברית) לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה, ואף מציג את השאלות השונות שמתחבטים בהן המורים לפני הפעלת התוכנית ואחריה. עד כאן תוכניות הלימוד בתפוצות.

באשר להוראת העברית במגזר הערבי - כאן בא מאמרו של **ע' ותד** ומגולל את תוכנית הלימודים החדשה בבתי הספר הערביים ללימוד העברית כשפת תקשורת שנייה. גם כאן, כמו בתוכניות להוראת העברית בתפוצות, הדגש הוא על שילוב בין רכישת הלשון העברית והכרת התרבות העברית. על כן התוכנית משלבת הכרת טקסטים מן הספרות העברית לסוגיה.

מצבה של העברית בישראל ובתפוצות

השער השלישי של הספר מוקדש ל'הרהורים על מצבה של העברית בישראל ובתפוצות'. העיתונאי ואיש הלשון **ר' רוזנטל** מביע את דאגתו לעתיד ה'עברית הישראלית' בעידן הגלובליזציה. הוא עומד על 'חמישה מוקדי חרדה' באשר למצבה: הלעז הפושה בטקסטים הכתובים עברית, הריבוי ההולך וגובר של סטיות מהנורמות הדקדוקיות-תחביריות, התדרדרות השפה מבחינת אופן השימוש בה, ההתרחקות מן המקורות, הירידה במעמדה של העברית בתפוצות.

את דבריו מחזקים כותבים אחרים כגון **א' בוגנים** המצביע על משבר בהוראת העברית המדוברת בתפוצות והתייחסות אליה כשפת פולחן בלבד. **א' דיטשר** מונה במאמרו גורמים שונים לירידה במעמדה של העברית בתפוצות הקשורים בסביבה החברתית-תרבותית שבה היא נמצאת. בדברי **ד' גניאל יש** 'הארות על קשיים ואתגרים בהוראת העברית כשפה נוספת'. המחבר מתאר את המצב הבעייתי של ידיעת העברית והוראתה בתפוצות, הקשיים האובייקטיביים והסובייקטיביים, בעיקר קיומם של מוסדות שאינם מעמידים את הוראת העברית בראש מעייניהם ואינם סבורים שיש חשיבות עליונה להקנייתה.

קובץ מאמרים מגוון זה עשוי להביא תועלת לא רק למורים השוקדים על הוראת העברית כשפה זרה אלא גם לקוראים משכילים אחרים שתחום עיסוקם הוא העברית החדשה, ובעיקר העברית הישראלית, וכן לכל מי שחרד למצב העברית כיום ולהפצתה בארץ ובעולם.

רקקה הלוי-נמירובסקי